

УДК 8 - 96 (09) (477) "19 - 20"

Я 62

Жанна ЯНКО

ХУДОЖНИЙ ТВІР І "ДУХ ЧАСУ" НА МЕЖІ ХІХ – ХХ СТОЛІТЬ

У статті розглядається проблема пізнання соціальної дійсності у художньому творі та аналізується цей процес крізь призму філософського осмислення. Досліджується співвідношення об'єктивної реальності та авторської суб'єктивності у новій – художній – реальності. Осмислюється визначальна роль "духу часу" на зламі ХІХ – ХХ та ХХ – ХХІ століть у контексті соціального пізнання.

Ключові слова: "дух часу", соціальна реальність, соціальне пізнання, художній твір, авторська суб'єктивність.

Кінець ХІХ та перші десятиліття ХХ століття в історії української суспільності ознаменовані значними духовними та соціальними зрушеннями. До цих змін доклали свої зусилля представники різних соціальних верств. Особливо треба наголосити внесок галицького красного письменства. Зокрема, духовне життя суспільства в той час формували такі знані діячі, як Іван Франко, Наталія Кобринська та інші. Значний вплив на них мали ідеї Фрідріха Ніцше, Михайла Драгоманова та інших. Творчий підхід до пізнання тогочасних соціальних реалій був дієвим і виправданим до певної міри, оскільки просвітницька діяльність могла впливати на широкі суспільні верстви.

Досліджуючи розвиток науки українознавства у ХІХ – на початку ХХ ст. та її досягнення, Дмитро Дорошенко пов'язував його з українським національним відродженням, а саме з науковим вивченням української історії, етнографії, мови, письменства.

Українська історія знає кілька таких періодів, починаючи з кінця XVIII ст. Особливо варто акцентувати увагу на слушному твердженні Дмитра Дорошенка, що “протягом 80-х, 90-х і початку 1900-х років українськими вченими була виконана величезна праця, яка обіймала досліди над усіма сторонами життя українського народу в його минулому й сучасному” [6, 34].

Актуальність статті полягає у проведенні паралелей духовних реалій між межовими ситуаціями зламу XIX – XX та межі XX – XXI століть на основі соціального пізнання та художнього твору, що виявилися в науковій та публіцистичній літературі. У Галичині, зокрема, ці зрушення мали “соборний характер”, тобто є знаковими для усїєї сучасної України.

Проблемі духу та вужче – “духу часу” присвятили свої філософські пошуки, зокрема, Гегель, Гете, Гердер, М.Гартман. А.Г.Гадамер, К.Юнг, Є.Мелетинський, М.Еліаде проливають світло на герменевтичні та психологічні засновки щодо поглядів на філософію художньої творчості. І.В.Бичко, розглядаючи проблеми духу, відзначає, що духовність робить людське буття особливим: “єдиним і водночас незілляним з природою”, а духовний простір постає діалектично як “поле можливостей” і “неможливостей” рівночасно [3, 156 – 157].

Ролан Барт докладно пояснює семіотично-структуралістську концепцію творення та осягнення тексту, що стає у нагоді в процесі пізнання художнього тексту. Професор Володимир Шевченко досліджує загалом концепцію пізнання в українській філософії. Він зазначає при цьому, що у Західній Європі “пізнання як особливий предмет вивчення постає переважно з середини XIX століття”; це спричинило появу та значне поширення таких термінів, як гносеологія та теорія пізнання [11, 6]. В.Шевченко наголошує, що пізнання розглядається в українській філософії у суспільному і в індивідуально-особистому аспектах одночасно. Погоджуємося з твердженням філософа, що результати пізнання (знання) “постають у суспільстві як знаки або символи, якими люди фіксують (кодують) образи (інформацію, ідеї, поняття, уявлення тощо) речей і людей, їхніх рухів, взаємодій, станів, розміщення, тривалості існування тощо” [11, 125]. А також поділяємо думку

Лазаря Барановича, про пізнання, яке буває “вчорашнім”, “полуденним” і “вечірнім”, маючи на увазі вік людини. Але не цілком погоджуємося з характеристикою пізнання як “реалізації таланту, творчих здібностей людини”, а не як “відображення” дійсності [11, 127]. Насправді, таке визначення вельми імпонує нам для пояснення процесу соціального пізнання у художньому творі, адже йдеться про творчість, талант та здібності митця. Хоча варто зауважити, що “відображення” пов’язане з творенням образів, з конструюванням образів в уяві людини, а не про просте копіювання, фотографування. Тут наражаємося на одвічну проблему, пов’язану зі свідомістю та відображенням, враховуючи самостійне буття свідомості як феномена. Водночас поділяємо подальше тлумачення В.Шевченка: “коли пізнання розуміють як відображення “об’єктивного”, у людини немає потреби у навичках доведення, у використанні аргументів, а тому вона неспроможна створити і саме знання. Тварина відображує корисні і шкідливі речі, але знань не створює” [11, 127]. Автор апелює до С.Калиновського, який стверджував, що “пізнання є дією відтворення або представлення, тобто певне конструювання людиною пізнаного об’єкта у формах образів” [Цит. за: 11, 127]. Проблеми пізнання (зокрема соціального) досліджували І.Франко, П.Юркевич, Д.Чижевський, В.Зіньківський, М.Драгоманов. Сучасним доробком є праці В.Андрущенка, М.Михальченка, А.Бичко, І.Бичка [2], [3], В.Шинкарука, В.Горського, М.Поповича, Т.Біленко [4]. Володимир Шевченко вдало зауважує, що Іван Франко “був не лише письменником, а й ученим”, він “досліджував суспільство, історію, економіку, літературознавство, проблеми пізнання тощо”, “оскільки кожна з цих наук користується своїми правилами і методами, І.Франко, як реальний суб’єкт, одночасно виконував функції кількох різних формальних суб’єктів” [11, 150]. Як видатна талановита і творча особистість Іван Франко органічно поєднував у своїй художній, науковій та публіцистичній творчості, наражаючись на всюдисущі суперечності суспільних реалій.

Мета статті – осмислення ролі “духу часу” в реаліях духовного життя Галичини на межі ХІХ та ХХ століть в умовах межової ситуації та процесу трансформації соціальної дійсності

у художню реальність на прикладі творчої спадщини Наталії Кобринської.

Микола Михальченко та Зореслав Самчук у книзі “Україна доби межичасся. Блиск та убозтво куртизанів” (1998), аналізуючи соціально-політичну ситуацію кінця 90-х років ХХ століття влучно зауважували, що “Україна стоїть на порозі визначальних трансформацій політичного, світоглядно-ідеологічного, етичного, ціннісного, орієнтаційно-геополітичного гатунку. Цей перехідний стан (період), власне, тому і йменується перехідним, що не триває довго. Незабаром човен української невизначеності приб’ється до якогось (чийогось) берега. Питання тільки в тому, чи він віддасть свою долю на розсуд стихії хвиль, пасивно споглядаючи за цим процесом осторонь, чи український народ врешті визначиться щодо своїх сенсожиттєвих потреб і наляже на весла в потрібному напрямку – часто наперекір вітру й хвилям” [10, 6]. Справді, залишається сподіватися на позитивні зміни у суспільному житті усієї України і сьогодні, а передовсім на зміну у світоглядних орієнтирах кожної людини, що є частиною українського суспільства. Погоджуємося з констатацією того факту, який подали у вигляді ідіоми-хохми автори книги “Розминутися з людиною – лиш прикрість, розминутися з часом – ото штука!” На першій і пересічній погляд, з часом не можливо розминутися. Але, очевидно, йдеться про використання обставин часу у певному місці з належною суспільною метою для подальшого поступального розвитку духовної й матеріальної складових соціуму. Хоча розминутися з людиною – також неймовірна втрата у разі, коли людина не виконає своєї місії у суспільстві у потрібний час і в потрібному місці. Тут виникає одвічна дилема: що важливіше та що впливає на суспільні зміни – людина чи час, хто кого обирає у такому поєдинку. В українській традиції багато періодичних видань другої половини ХІХ – початку ХХ століття називалися **часописами**, тобто описували саме час як вияв щоденних найактуальніших суспільних змін різного гатунку. Зазвичай час має своїм супутником простір, які утворюють такого собі кентавра – хронотоп, що найяскравіше виявляє часово-просторові

характеристики у художньому творі з неодмінною присутністю “духу часу”.

У Н.Кобринської є зображення і соціальних зіткнень, зокрема, йдеться про твори “Задля кусника хліба”, “Ядзя і Катруся”, “Виборець”, “Судія”. Реалії тогочасного села відображені у “дусі часу” в однойменному оповіданні “Дух часу” Наталії Кобринської (1855 – 1920) – письменниці, засновниці жіночого руху в Галичині. Спадщину Наталії Кобринської досліджували Ф.Погребенник, О.Мороз, М.Шалата, Н.Шумило, Т.Гундорова, К.Кріль, І.Денисюк, Ю.Кузнєцов, І.Кейван, В.Качкан. Інга Кейван пише, що “найбільш “продуктивні” в плані архетипіки твори, написані в періоди “напруження” (морально-соціального, суспільно-політичного, історично-часового). Такою була епоха, в яку жили, творили письменниці” Наталія Кобринська, Ольга Кобилянська та Євгенія Ярошинська [8, 5 – 6]. Саме епоха є “основою та імпульсом” до оцінки творів Н.Кобринської крізь призму соціального пізнання. Новизна розвідки виявляється у спробі зіставити соціальну правду та художню. У житті людини “попри матеріально-речовинні об’єкти владно виявляється ідеальне; воно об’єктивується як продукт глибинних суб’єктивних механізмів, – доводить Тетяна Біленко. – Тут взаємодіють реальні речі та образи, символи, що постають як знаки, за якими щось треба домислити, уявити, включити до фактичної чи віртуальної системи. При зустрічі з ними (різновидами ідеального) виникають закономірні або зовсім нежданні асоціації, причина того в глибинах великої таїни – людської психіки, духовного світу” [4, 7 – 8]. Як бачимо, йдеться про духовний внутрішній світ звичайної пересічної людини або ж митця. Але таким світом може постати і “дух часу”, що означає “повітря, яке рухається” чи “віяння”, “подих”, – усі у значенні “носія життя”. В.Андрущенко та М.Михальченко наголошують: “Парадоксально, але факт: духовність людини постає як соціальне явище і разом з тим як своєрідне продовження еволюції живого до рівня людського. Вона містить природне і соціальне, тваринне і людське, інстинктивне і усвідомлене. “Тваринна” складова людської духовності вивчена недостатньо, соціальна – більш ґрунтовно. Хоча про повне осягнення

феномен духовності поки не може бути й мови” [1, 270]. Зауважимо, що “дух часу” у Кобринської постає живим символом змін, нових віянь, які спрямовані на те, щоб відмовитися від старого, віджилого, від того, що заважає прогресивному поступу суспільства. Дуже вдало характеризує Юрій Федькович оповідання “Дух часу” (1883), стверджуючи, що це правдивий “кавалок життя” з 70-80-х років XIX століття.

Нагадаймо, за Гегелем, дух часу – це об’єктивний дух, що розгортається в історії, він діє в усіх поодиноких явищах певної епохи, окрім того, дух часу – це сукупність ідей, які характерні для визначеного періоду.

У другій половині XIX століття відбуваються зміни в галицькому селі: Нові зміни, викликані скасуванням кріпацтва, принесли, зі свого боку, і зубожіння селян, і ринкові відносини, що у свою чергу потребували нових “мізків” та робочих рук. Попівство – середовище, з якого вийшла (і яке згодом “полишила”) Н.Кобринська, – поступово втрачає свої позиції ваги у галицькому селі. У 1873 році М.Драгоманов писав: “Вже й в Галичині появились люди, і між письменними людьми (котрі вже тепер єсть там й окрім попів, і між самим мужицтвом), котрі розуміють, що марно надіятись і на цісарське начальство, й на москвофільське, й на своїх попів, а покладають надію на самих себе та на самі мужицькі громади” [7, 291]. Наталія Кобринська показує змагання старих засад духовного життя суспільства з новими подувами. Драгоманов писав, зіставляючи сучасні йому умови з козацькою добою, коли купка письменних українців не забула того, що вони українці, й “вмітнуть наші письменні люди вхопитися за край тієї нитки, котрий тягнеться сам по собі в нашому мужицтві, чи вмітнуть прив’язати до нього й те, що виплела за XVIII – XIX століття думка людей, котрих історія не переривалась, і завести в темноті й на самоті виплетену нитку – іноді більше бажання, ніж ясної думки – нашого мужицтва з великою сіткою національних і громадянських думок європейських людей – ось в чому тепер все діло для теперішніх письменних людей на нашій Україні! Ось де для них: чи жити, чи помирати?!” [7, 292]. Наталія Кобринська художньо-емоційно описує спогади героїні оповдання пані Шумінської, використовуючи образи нитки, клубка ниток як символи думки,

або ж життя-долі. Монотонна робота навела попаддю на “задуму”. Авторка передає реалії свого часу, його духу. А саме – йдеться про долю жінки, матері та про долі її дітей. Пані Шумінська була дочкою священика (як і авторка) та стала дружиною попа. Своім дітям мати-попівна бажала такої ж долі, яка припала їй самій. Думки-мрії були настільки реальними, що, ніби-то вже мали б стати фактами дійсного життя. Героїня щиро прагнула добра своїм дітям, хоча сама лише змирилася з певним ходом обставин у своєму житті, а не свідомо обрала їх. Адже суб’єктом історії, як свідчать В. Андрущенко та М. Михальченко, є “людина чи спільність, які осмислили своє місце в житті, визначились у власних потребах та інтересах, самі формують цілі діяльності, створюють програми їх втілення, Аби набути статусу суб’єкта, людина мусить володіти життєвою мудрістю, свідомо ставитися до життєвих реалій, осмислювати їх суперечності, приймати самостійні рішення” [1, 175 – 176]. Нову генерацію представляють її діти та онука, які намагаються самостійно вершити свою долю. Один із синів заявив, що не хоче бути попом, оскільки не має до служіння покликання, зіславшись на тогочасні зміни у суспільстві: “То правда, що я не думав о нічім іншій, але що ж пораджу, коли тепер думки мої змінилися? Такий вже дух часу повіяв!” [9, 121]. Отой невідомий дух часу пані Шумінській видалася чимось незрозумілим та жахливим: “Що се за такий дух часу? – І щось неясне, величезне і могуче мелькало перед її очима, щось, що уносило й поривало цілий її спокій, перед чим гинув старий порядок, якийсь розклад відчужував від себе ті частини, що недавно близько і дружно до себе прилягали. Навіть в сні виділа побіч себе невмолиму зміну. Бачила якусь тайну руку...” [9, 121]. Авторка натякає на всюдисущі зміни, які ще не сприймаються старшим поколінням в особі пані Шумінської, котра усюди бачить того невідомого демона: “Якби не він, не дух часу! Не той демон, що все дороге псував і нищив! Він всувався в усіляких видах в щілини її дому, визирав з кожного кута, бував віковий порядок; він був закваскою вкравшогося під її дах розкладу, описував магичні круги своєї незмінної волі, холодний на гіркі сльози і жалі жіночі!” [9, 123]. Будь-які зміни містять у собі елементи невизначеності, постають носіями невідомого, тому не завжди

до них прихильні усі представники суспільства. В оповіданні наголошується на загальносуспільних змінах, які стосуються всіх, проте виявляються у художньому творі екзистенційно, в одній конкретно взятій попівській родині. Далі авторка цілком свідомо вкладає в роздуми героїні риторично-сумнівну заввагу: “Чи ж той син, котрий перший назвав страшного демона по імені, не міг бути далеко щасливіший, якби був пішов за покликом того духа часу?” [9, 123].

“Дух часу” – це духовна соціальна реальність. Митці її осмислюють у художніх творах, немовби подвоюючи буттєвість: це інший щабель пізнання життя суспільства. Маємо на увазі результат духовної життєдіяльності суб’єкта-митця. Тетяна Біленко, досліджуючи феномен художнього слова в українських реаліях, стверджує, що “реалії – це не лише матеріальна явленість у речовинному (чи речовому) представленні; це й елементи духовного життя, елементи екзистенції, тобто існування-переживання, того духовного тривання, без якого людини нема”, і саме “вони є вагомим елементом тла, на якому постає феномен слова” [4, 12]. Тому “дух часу” – не якась ілюзія, химера чи фантом, а справжня духовна сутність, що виявляється у різний спосіб та має свій буттєвий статус у суспільному житті та у кожного його учасника.

“Дух часу” постає як об’єктивна реальність, яка впливає прямо чи опосередковано на усіх сучасників, але по-різному. Н.Кобринська свідомо акцентує увагу читача на тих моментах, що найбільше хвилювали її, а також були на часі тоді. “Художній твір – це концентрований вираз життєвих подій, відібраних і переосмислених автором, який не лише реалізує себе в творчості, але й подає власну версію стратегії персонажа, з яким може себе ідентифікувати як особистість або якого може пропонувати іншим як взірць для наслідування. Це його [автора] подача ідеї, пропозиція поведінки чи стилю життя” [4, 325].

“Дух часу” – це продукт духовної діяльності соціальної системи, елементи якої можуть мати прямо протилежну спрямованість. Це не лише все позитивне, але й негативне – усе, що існує тут і тепер. Якісь тенденції виходять нагору, інші “затамовують подих” вниз. Йдеться про ту реальність, яку

пізнає митець і подає її у своїх творах. До цього він дійшов своїм онтогенезом, тобто свідомими та несвідомими чинниками пізнання.

Соціальне пізнання – це відтворення, яке має різні аспекти. Один з них – це художнє пізнання. Авторське бачення соціальної реальності – це результат творчої потенції митця. “Творча особистість... передає свої задуми через вимріяні та вистраждані образи-символи, наповнюючи їх власними душевними потенціями, розраховуючи на сприйняття та розуміння... Твір виростає не на голому місці, а всотує, скільки може, з невичерпного надбання людства. Саме так: скільки може. Тобто до чого піднявся сам автор, щоби схопити душою і осмислити розумом те, що коїться в доквітлі та у його, автора, власному естві..., символ є продуктом напруженого пульсування думки у борні духа з конкретними реаліями – як об’єктивного, так і суб’єктивного плану” [4, 356].

“Дух часу” – це поняття, під яким варто розуміти соціальні процеси, взаємодію усіх компонентів, які є у структурі суспільства. Варто згадати пізнавальну концепцію М. Драгоманова, яку він розробляв у річищі типових категорій українського світогляду, тобто “через призму космосу і хаосу, світла і тьми, видимого і невидимого. Зокрема, світ сприймався ним розподіленим на “світло” і... тьму”, у якому тьма ділиться на тьму минулого, тьму сучасного і тьму майбутнього. Пізнання внаслідок цього у Драгоманова, на думку Володимира Шевченка, зображується як рух людини (народу) від тьми до світла. Причому народний рух має відбуватись при допомозі української національно свідомої інтелігенції. В.І.Шевченко зазначає також, що Драгоманов чітко розмежовував наукове дослідження і пропаганду (просвітництво). У контексті концепції Михайла Драгоманова стає зрозумілим уявлення Наталії Кобринської про “світло” і “пітьму”, де із “тьмою” асоціюється образ пані Шумінської з її світоглядом та зі “світлом” діти попаді, що прагнуть змін, прагнуть освіти і свободи, тобто прагнуть іти за покликом нового “духу часу”. У художньому творі, як видається, виявилися страхи і надії авторки. Подається роздвоєне відчуття та переживання змін,

що вливаються у звичне життя суспільства. “Дух часу” у Н.Кобринської відображає не лише справжні, живі соціальні факти кінця XIX – початку XX століття, а й свідчить про їхнє важливе духовне значення. Героїня Кобринської пані Шумінська зауважує, що “розбрат між нею, а тими, котрим дала життя, ставався щораз більший і щораз ширші захоплюв круги... Який контраст був між дійсністю і тим, що вона собі представляла...” [9, 128]. Йдеться про “вічний” конфлікт батьків і дітей (навіть онуків у Кобринської), який вирішується на “користь” дітей, що свідомо обирають собі життєву дорогу, а не йдуть вибраною їм наперед стежкою. Авторка підкреслює розрив-прірву між “свідомими мріями”-ілюзіями (міфологемами) та дійсним життям, у яке вносить “корективи” “дух часу”. Останній зображується у творі як живий, дійсний образ-монстр, що радше уявляється як жахлива хвороба, інфекція, або, навіть, смерть. “Дух часу” стояв перед нею в цілій своїй грізній поставі, стояв, як на згарищі усіх її планів і надій. Він не лишив їй жадної потіхи, не ошадив жадної дитини. Він кинув оком вже навіть на її внучку, одну донечку її померлої доньки... той клятий дух часу і її опутав своїм заразливим дотиком” [9, 127].

А.Бичко та І.Бичко доводять, що “внутрішній світ” людської особистості є, “по-перше, її індивідуальний життєвий досвід, пам’ять, тобто її минуле – те, що вже не є; по-друге, до “внутрішньосвіту” належать бажання, задуми, проекти, плани, мрії тощо, тобто майбутнє, те, що ще не є” [2, 18].

Загалом у нас вимальовується такий логічний ланцюг: природна дійсність – об’єктивна дійсність (виявляється через людину) – соціальна реальність – духовне життя суспільства – художній твір, який відтворює “дух часу” та формує новий духовний факт соціальної дійсності. “...Власне буття твору мистецтва полягає в тому, що він стає досвідом, здатним перетворити суб’єкта” [5, 148].

Будь-яке пізнання (художнє чи наукове) постає нескінченним процесом, який завжди привертатиме допитливий погляд дослідників, критиків, митців. Будь-яке відображення дійсності може містити у собі хибні риси. Проте враховуючи загальні тенденції культурно-історичної епохи (чи епох), якісь

сутнісні особливості соціальних реалій, зважаючи на особу автора, а також на раціональні та ірраціональні фактори у процесі соціального пізнання, отримуємо нову художню реальність, яка стає самостійним фактом реального життя та підлягає “прочитанню”, осягненню, рефлексії сучасників та нащадків. “Краще тримати в пам’яті, що неупереджений, нескутий і відповідальний погляд на життя сьогодні потрібен, як ніколи. Бо ж за часів межичасся один день рік годує. Згаємо час – загубимось у нетрях історії, не полишивши по собі й сліду”, – слушно наголошують і спонукають до активної діяльності Микола Михальченко та Зореслав Самчук [10, 216]. Ця спонука мала місце ще наприкінці минулого ХХ століття та залишається актуальною наприкінці десятих років ХХІ століття. Саме через художній твір прочувається “дух часу” у найвідчутнішій концентрації, завдяки майстерності каменярів-титанів художнього слова та заслуговує тому прискіпливішого дослідження як жива присутність часу та екзистенційної духовності суб’єкта, що постає водночас творцем “духу часу”.

Література

1. Андрущенко В.П., Михальченко М.І. Сучасна соціальна філософія. – К. : Генеза, 1996. – 368 с.
2. Бичко А.К., Бичко І.В. Феномен української інтелігенції. Спроба екзистенціального дослідження. – Дрогобич : Б.В., 1997. – 115 с.
3. Бичко І.В. Проблеми духу // Філософія: Підручник / Бичко І.В., Бойченко І.В., Табачковський В.Г. та ін. – К. : Либідь, 2001. – С. 143 – 192.
4. Біленко Т.І. Феномен слова в українських реаліях: філософський аспект. Монографія. – К. : Знання України, 2003. – 432 с.
5. Гадамер Х.Г. Истина и метод: Основы философской герменевтики: Пер. с нем. / Общая ред. и вст. ст. доктора филос. наук Б.Н.Бессонова. – М. : Прогресс, 1988. – 704 с.
6. Дорошенко Д. Розвиток науки українознавства у ХІХ – на початку ХХ ст. та її досягнення // Українська культура: Лекції за редакцією Дмитра Антоновича / Упор. С.В.Ульяновська; Вст. ст. І.М.Дзюби; Перед. слово М.Антоновича; Додатки С.В.Ульяновської, В.І.Ульяновського. – К. : Либідь, 1993. – 592 с.
7. Драгоманов М.П. Вибране: (“...мій задум зложити очерк історії цивілізації на Україні”) / Упор. Р.С.Міщук та ін. – К. : Либідь, 1991. – 682 с.

8. Кейван І.І. Архетипні структури та формули у творчості західноукраїнської письменниць кінця ХІХ – початку ХХ століття (на матеріалі художньої спадщини Н.Кобринської, Є.Ярошинської, О.Кобилянської): Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.01.01 / Прикарпатський університет імені Василя Стефаника. – Івано-Франківськ, 2003. – 21 с.

9. Кобринська Н. Вибрані твори. – К. : Дніпро, 1980. – 446 с.

10. Михальченко М., Самчук З. Україна доби межичасся. Блиск та убозтво куртизанів. – Дрогобич : Видавнича фірма “Відродження”, 1998. – 288 с.

11. Шевченко В.І. Концепція пізнання в українській філософії (логіко-історичний аспект): Автореф. дис... д-ра філос.наук: 09.00.03 – історія філософії / ДДУ. – Дніпропетровськ, 1993. – 32 с.

12. Янко Ж. “Дух часу” і художній твір на зламі ХІХ – ХХ століть (на прикладі спадщини Наталії Кобринської) // Проблеми гуманітарних наук: Наукові записки Дрогобицького державного педагогічного університету. – Дрогобич : Вимір, 2005. – Випуск п’ятнадцятий. Філософія. – С. 24 – 33.

Жанна Янко. Художественное произведение и “дух времени” на рубеже ХІХ – ХХ веков. В статье рассматривается проблема интерпретации социальной действительности в художественном произведении и анализируется этот процесс сквозь призму философского осмысления. Исследуется соотношение объективной реальности и авторской субъективности в новой художественной реальности. Осмысливается определяющая роль “духа времени” на переломе ХІХ – ХХ и ХХ – ХХІ веков в контексте социального познания на примере художественного произведения.

Ключевые слова: “дух времени”, социальная реальность, социальное познание, художественное произведение, авторская субъективность.

Zhanna Yanko. The artistic works and “spirit of the time” at the turn of the ХІХ – ХХth centuries. The article considers the problem of interpretation of social reality in fiction and analyzes the process through the prism of philosophical reflection. We study the relation of objective reality and the author's subjectivity in a new artistic reality. The decisive role of "spirit of the time" at the turn of

the XIX – XX and XX – XXI centuries in the context of social cognition as an example of art has been interpreted.

Key words: "spirit of the time", social reality, social cognition, artistic works, author's subjectivity.